

بسم الله الرحمن الرحيم

جایگاه ایرانیان در حکومت مهدوی

سکینه سعادت کیا^۱

چکیده

مهدویت یعنی معتقد بودن به وجود حضرت مهدی (عج). این تفکر در هر دین و آیینی به گونه‌ای تجلی یافته، در فرهنگ متعالی تشیع با کامل‌ترین تصویر از این اعتقاد بزرگ همگان را به حیرت انداخته است. نهضت جهانی امام زمان به سه مقطع مهم ظهور، قیام و حکومت جهانی تقسیم می‌شود و این سه مقطع زمانی محقق می‌شود که پیش از آن شرایط آن‌ها از سوی مردم در جامعه عملیاتی شود. مسئله مهدویت هویت اصلی مسلمانان است که نزد ایرانیان یکی از اصلی‌ترین پایه‌های تداوم دین و شرط اساسی پیروزی و حاکمیت همه‌جانبه آیین قرآن بر بقیه آیین‌ها و حکومت‌های جهان است. لذا منتظران حضرت باید شناخت عمیقی از مهدویت داشته باشند. در روایات شیعه و سنی از ایرانیان به عنوان بزرگ‌ترین گروه از یاوران امام مهدی (عج) نام برده می‌شود که نقش اساسی در شروع و زمینه‌سازی ظهور دارند. در این مقاله به نقش‌های ایرانیان در زمینه‌سازی ظهور اشاره شده است که عبارت‌اند از: حمایت همه‌جانبه ایرانیان از اسلام، زمینه‌سازی برای حکومت حضرت مهدی به وسیله مردی از قم، وجود تعداد بسیار ایرانیان در سپاه امام، آموزگاران قرآن در دولت حضرت مهدی.

کلیدواژه: ایرانیان، حضرت مهدی (عج)، حکومت جهانی، شیعه، ظهور، مهدویت

^۱. طلبه سطح دو، حوزه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها)، خفر. Sskia1362@gmail.com

از مباحث مهم و اساسی دوره غیبت بحث اندیشه مهدویت و ظهور موعود جهانی است که در آیین آسمانی اسلام، جایگاه و جلوه بیشتری دارد و با وجود دلایل معتبر از آیات و روایت متواتر و قطعی، همه مذاهب اسلامی بر ظهور مهدی موعود از نسل فاطمه زهرا (س) اتفاق نظر دارند. در این میان، مهدی موعود در مذهب شیعه، هم به دلیل جایگاه اعتقادی آن و هم به دلیل دارا بودن شناسنامه روشن و پرداختن به جزئیات زندگی و چگونگی ظهورش، از اهمیت، قطعیت و شفافیت بیشتری برخوردار است. شیعه این شخصیت را به صورت مشخص معرفی می کند. او را فرزند امام یازدهم از ائمه اهل بیت امام حسن عسکری می دانند که به عنوان منجی آخرالزمان برای نجات و رهایی انسان ها و برقراری صلح و عدالت خواهد آمد. مسئله ظهور حضرت مهدی (عج) یکی از اصلی ترین سنت های الهی و یکی از اصلی ترین شرایط تداوم دین و پیروزی آیین قرآن بر دیگر آیین های جهان است.

سؤال اصلی که این پژوهش درصدد پاسخ به آن است، این است که ایرانیان از چه جایگاهی در حکومت مهدوی برخوردارند؟ این مقاله برای پاسخ به این سؤال چهار مورد را به عنوان نقش ایرانیان در حکومت مهدوی بیان می کند که عبارت اند از: حمایت همه جانبه ایرانیان از اسلام، زمینه سازی برای حکومت حضرت مهدی به وسیله مردی از قم، وجود تعداد بسیار ایرانیان در سپاه امام، آموزگاران قرآن در دولت حضرت مهدی

۱. حمایت همه جانبه ایرانیان از اسلام

در پایان سلسله ساسانیان ورود اسلام به ایران موجب تغییرات اساسی در فرهنگ و شرایط اجتماعی ایران گردید. به گونه ای که باعث تقسیم شدن ایران به دو بخش ایران باستانی و ایران اسلامی گردید. اسلام بی شک یک نظام فکری و اعتقادی جدید به ایران داد. مردم ایران هم به پاس این افتخار از همان مهر و موم های اولیه ظهور اسلام خدمات فرهنگی، فکری، سیاسی و اعتقادی ارزنده ای به جامعه اسلامی ارائه

کردند. آنان با تغییر مذهب خود اسلام را استوار و نیرومند ساختند. (مطهری، خدمات متقابل اسلام و ایران، ج ۱۴، ص: ۱۵۲)

ایران در همان وقت که کشورها در تاریکی قرون وسطی فرو رفته بودند همراه با سایر ملل اسلامی و پیشاپیش همه‌ی آن‌ها مشعل‌دار یک تمدن عظیم و شکوهمند به نام «تمدن اسلامی» شد. (همان، ص) تمدنی که مسبب آن رسول خدا (ص) بود. ایشان با نوشتن نامه‌ای در سال ششم هجری قمری، به دربار امپراتوری ایران، او را دعوت به اسلام نمود. عبدالله بن سہمی قریشی، نامه مهرشده به مهر پیامبر (ص) را به دربار خسرو پرویز رساند. او که این دعوت برایش سخت تمام شده بود نامه را پاره کرد زیرا آن را گستاخی مردی بزرگ از جزیره العرب علیه خود می‌دانست. وقتی خبر به پیامبر (ص) رسید او از طریق اخبار غیب حکم دریده شدن شکم خسرو پرویز توسط پسرش را می‌دهد؛ که این وعده به حقیقت می‌پیوندد. (قوم نشان شده، گزیده‌ای از صفحات ۱۷ تا ۲۰)

در این زمان بود که باذان بن ساسان همراه با گروهی از ایرانیان که به ابتلا و احرار معروف بودند هسته اولیه و جدید ایرانیان مسلمان ساکن یمن را ایجاد کردند که باعث نقش‌آفرینی‌های زیادی در جهان اسلام شدند. چنان‌که باذان در سال یازده هجری در مقابل اسود بن کعب بن عوف که ادعای پیامبری می‌کرد به پا خواست و در این جنگ باذان با هفتصد سوار خود از پیامبر اسلام (ص) حمایت کرد تا به درجه رفیع شهادت نائل گردید و اولین شهید ایرانی در راه حمایت از اسلام را به نام خود به ثبت رسانید. (قوم نشان شده) این حماسه‌آفرینی ایرانیان تا جایی ادامه یافت که بالاترین تشویق‌ها و مقام‌ها را از سوی قرآن و عترت به خودشان اختصاص دادند که به نمونه‌هایی از آن‌ها اشاره می‌شود. پیامبر (ص) هنگام تلاوت این آیه از قرآن می‌فرماید: «و ان تتولوا يستبدل قوما غيركم ثم لا يكونوا امثالكم» (محمد، آیه ۳۸)

چند آیه درباره ایرانیان در قرآن وارد شده است:

۱) خداوند فرمودند: اینک شما کسانی هستید که فراخوانده می‌شوید تا در راه خدا انفاق کنید، برخی از شما در انفاق بخل می‌ورزد و کسی که بخل کند به خویش بخل می‌کند و خداوند بی‌نیاز است و شما نیازمندید: «و اگر روی‌گردان شوید خداوند گروهی را غیر از شما جایگزینتان می‌نماید و آنان مانند شما

نیستند.» از پیامبر اسلام (ص) در مورد این آیه سؤال شد، کسانی که در آیه به آن اشاره شده چه کسانی اند؟ پیامبر (ص) درحالی که کنار سلمان بود بر دوش وی زدند و فرمودند: «این مرد و قوم او هستند.» (ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۷۰).

۲) همچنین آیه سه سوره جمعه نیز آمده است: «و آخرین منهم لما يلحقوا بهم وهو العزيز الحكيم» (جمعه ۳) و نیز قوم دیگری از آنان را که به روایت پیامبر عجم‌اند و به عرب در اسلام ملحق نشده‌اند، هدایت فرماید که او خدای مقتدر و هم کارش به حکمت و مصلحت است. (ترجمه الهی قمشهای) یکی از یاران پیامبر نقل کرده‌اند که ما نزد رسول خدا (ص) بودیم که سوره جمعه نازل شد آن حضرت شروع به تلاوت کردند وقتی به اینجا رسید، مردی پرسید: ای پیامبر خدا اینان چه کسانی اند؟ حضرت دست بر شانه سلمان زد و فرمود: «لو كان الايمان بالثرى لنال رجال من هؤلاء» اگر ایمان به ثریا بسته باشد، هرآینه او را فراگیرند مردانی که از این جماعت باشند، یعنی اهل عجم. (منهج الصادقین، ج ۹، ص ۲۷۴. تفسیر اثنی عشری، حسین حسینی شاه عبدالعظیمی، تهران: انتشارات میقات، ۱۳۶۳ ش، چاپ اول). دانشنامه اسلامی

۳) إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا (آیه ۱۳۳، سوره نساء) ای مردم، خدا اگر بخواهد همه شما را به کلی از دنیا می‌برد و قومی دیگر می‌آورد؛ و البته خدا بر این کار مقتدر و تواناست. (الهی قمشهای) زمانی که آیه نازل شد رسول خدا (ص) دست مبارک خود را به پشت سلمان فارسی زدند و فرمودند: آن جمعیت که خدا می‌آورد، از قوم فارس هستند. پیامبر (ص) با این سخن خود، هم اسلام ایرانیان را پیش‌گویی کرد و هم خدمات آنان را به اسلام. (تفسیر نور، محسن قرائتی، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳ ش، چاپ یازدهم). دانشنامه اسلامی.

غیر از احادیثی که در تفسیر آیات در مورد ایرانیان بیان شد. پیامبر (ص) بارها از ایرانیان به نیکی سخن به میان آورده‌اند؛ که به چند مورد اشاره می‌شود.

۱) ایرانیان خویشاوندان ما اهل بیت‌اند... (کنز العمال، ج ۲، ص ۳۰۳)

۲) اعظم الناس مصیبت فی الاسلام اهل الفارس؛ در بین مردم، مردم فارس بیشترین سهم را از اسلام

دارند (همان)

حضرت علی (ع) هم احترام خاصی برای ایرانیان قائل بود و هیچ تبعیضی میان آنان و اعراب نمی‌گذاشت و همیشه از آنان به نیکی یاد می‌کرد. عبایه بن عبدالله اسدی می‌گوید: روز جمعه‌ای در خدمت حضرت علی (ع) نشسته بودم و ایشان روی منبر خطبه می‌خواند، ابن صوحان هم در آنجا حضور داشت. اشعث آمد و گفت: ای امیر المومنین! این سرخ دوستان (مقصودش ایرانیان ساکن کوفه بود که به حمراء مشهور بودند) از توجه زیادی که به آنان داری، بر ما تسلط یافته‌اند. آن حضرت از سخنان اشعث ناراحت شد و فرمود: «امروز درباره عرب چیزی روشن کنم که قبلاً مخفی بود.» پس فرمودند: «چه کسی سخن ما را درباره ظلم این انسان‌های راحت‌طلب و سبک‌مغز را منصفانه می‌پندارد که شب‌ها را تا صبح روی فرش‌های خود می‌غلطند، آن موقع پیش من آمده و در مورد گروهی که همیشه به یاد خدا هستند، طعنه می‌زنند و دستور می‌دهند که آنان را از پیش خود برانم و به این طریق در صف ظالمین قرار بگیرم چنان‌که پیامبر فرمودند: به خدا قسم! اینان در آینده به خاطر پذیرفتن دین اسلام، بر سر ما خواهند کوبید! همچنان که در روزهای نخست برای پذیرش اسلام با آن‌ها به مقابله پرداختید. (طیبی، بامداد بشریت ص ۲۸) به‌هرحال در روایات اسلامی اخبار و احادیث بسیاری مربوط به ایمان عجم، فرس، موالی (ایرانیان) و فضیلت‌های آنان و استقبالشان از دین اسلام بیان شده است که برخی از آن‌ها مخصوص ایرانیان و برخی دیگر غیر ایرانیان را در برمی‌گیرد که بیشتر کلمه عجم و فرس، اهل فارس به نحو خاص به ایرانیان و به نحو عموم به دیگران اشاره شده است. چنان‌که روایات بیان‌شده به‌روشنی گواه این مطلب است

آری ایران و ایرانی بر اسلام آغوش گشودند و تمامی تجربه‌های تمدنی و فرهنگی خود را در خدمت به اسلام، تفکر و فرهنگ اسلامی به کار گرفتند؛ اسلامی که در حجاز متولد و بخش بزرگی از ساحات فرهنگی و تمدنی آن در ایران به برگ و بار نشست. آنان همچنین در زمینه‌های دیگری به نقش‌آفرینی پرداختند. ازجمله:

۱) انتشار و گسترش اسلام در تمام نقاط جهان؛

از ساوه یک نفر؛ از طالقان بیست و چهار نفر؛ از قزوین دو نفر؛ از فارس یک نفر؛ از ابهر یک نفر؛ از اردبیل یک نفر؛ از مراغه سه نفر؛ از خوی یک نفر؛ از سلماس یک نفر؛ از آبادان سه نفر؛ از کازرون یک نفر. همچنان که بیان گردید از سیصد و سیزده نفر یاران خاص حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف که در آغاز قیام همراهش هستند، هفتاد دو نفر از شهرهای کنونی ایران هستند. اما اگر نقلی که دلائل الامامه طبری جلد سی و شش آمد، حساب شود شهرهایی که در آن روزگاران ایران بوده است آورده شود تعداد یاران بیشتر از این‌ها می‌شود. (طبسی، چشم‌اندازی به حکومت مهدی (عج)، ص ۹۸)

روایات دیگر بیانگر یاری‌رساندن برخی رجعت‌کنندگان در حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌باشد؛ که نام چند ایرانی رجعت‌کننده وارسته به چشم می‌خورد امام صادق علیه‌السلام در این باره فرمودند «هنگامی که حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قیام می‌کند هفده تن از پشت کعبه زنده می‌گرداند که عبارت‌اند از: قوم موسی (ع) که به حق قضاوت کرده و با عدالت رفتار می‌کنند، هفت نفر از اصحاب کهف، یوش وصی موسی (ع)، مؤمن آل فرعون، سلمان فارسی، مالک اشتر و ابودجانه انصاری» (تفسیر عیاشی، ج ۲، ص ۳۲، اثبات الهداة، ج ۳، ص ۵۵۰، پرسمان دانشگاهیان، ۱۳۹۲/۱۰/۲)

بازگشت سلمان در ضمن یک حدیث، زمانی که پیامب (ص) صحبت از دوازده وصی خودشان از امام علی علیه‌السلام تا امام مهدی (عج) با نام و لق و اوصافشان می‌کند اشک چشمان سلمان را پر می‌کند و می‌فرماید: چگونه سلمان می‌تواند آن‌ها را درک کند؟ پیامبر ص خبر از درک سلمان می‌دهد می‌فرماید: ای سلمان شما آن‌ها را درک می‌کنی حتی کسانی که معرف کامل نسبت به آن‌ها داشته و از آن‌ها پیروی کند آن‌ها را درک می‌نماید... (مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۱۴۳، بیروت، موسسه الوفاء). امام علی در بیان مالک اشتر نخعی چنین فرمودند: «ای کاش! در زیر آسمان مالک دیگری نیز بود.» او جزو یاران بقیه‌الله است که در رجعت زنده می‌شود و از سوی آن حضرت، در گوشه‌ای از جهان حکومت می‌کند. (مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۳، ص ۹۱، بیروت، موسسه الوفاء).

با بررسی مجموع این روایات و سخن بزرگان به این نتیجه می‌رسیم که مردم کشور ایران، همچنان که پیش از ظهور امام زمان (ع)، نظامی الهی و مدافع اهل بیت علیهم‌السلام بر پا کردند که مورد نظر امام زمان

(عج) بوده و همچنان هم هست در آستانه ظهور و بعد از آن نقش عمده‌ای در دفاع از حضرت و یاری‌رساندن به امامشان از خود به‌جای می‌گذارند.

۴. آموزگاران ایرانی قرآن در دولت حضرت مهدی (عج)

در حکومت امام مهدی (عج) که روزگار خفقان و سرکوب افراد دین‌دار و ممنوعیت مظاهر اسلامی به سر آمده، مردم به‌طور بی‌سابقه‌ای رو به‌سوی اسلام می‌آورند. به‌گونه‌ای که آوای اسلام همه‌جا طنین‌انداز، و آثار مذهب تجلی می‌یابد. چنان‌که روایات خبر از رخنه کردن اسلام در هر خانه، کوخ و چادر می‌دهد. به‌گونه‌ای که نفوذ سرما و گرما در آن راه نمی‌یابد، در چنین شرایطی طبعاً استقبال و پذیرش مردم به مظاهر و شعارهای دینی، بی‌سابقه است. به‌گونه‌ای که استقبال مردم از آموزش قرآن، نماز جماعت و نماز جمعه چشمگیر خواهد شد تا جایی که ساختن مسجدی با پانصد در لازم می‌شود. همچنان که روایات بیان داشته‌اند که کوچک‌ترین مساجد کوفه در آن زمان، مسجد کوفه کنونی خواهد بود. که اکنون جزو یکی از بزرگ‌ترین مساجد جهان است. (طیلس چشم‌اندازی به حکومت مهدی (عجل)، ص ۱۸۲، ۱۸۱) امام صادق علیه‌السلام از و غربت اسلام را دردآلود خبر می‌دهد، نقش ایرانیان را در این زمینه می‌ستایند؛ و چنین می‌فرمایند: «شما عرب‌ها دست از اسلام می‌کشید و نسبت به قرآن بیگانه می‌شوید تا آن زمان که مردانی از ایران می‌آیند و شما را با دین و قرآن آشنا می‌سازند.» در این زمان بود که پیرمردی از اعراب با شگفت پرسید: آیا ما اعراب که زبانمان عربی و قرآن هم عربی است و پیامبر هم از میان ما برخاسته بیگانه از اسلام می‌شویم؟ و ایرانیان به ما قرآن می‌آموزند؟ امام صادق علیه‌السلام پاسخ دادند: گویا من هم‌اکنون دارم ایرانیان را می‌نگرم که در مسجد کوفه چادر پشمی زده‌اند و دارند شماها را قرآنی می‌آموزند که بر پیامبر نازل شد است. (دشتی آینده و آینده‌سازان ص ۱۲۶)

حضرت علی (ع) در یکی از سخنرانی‌های خود فرمودند: «کانی بالعجم فسا طیطهم فی مسجد الکوفه يعلمو الناس القرآن کما انزل؛ گویی می‌بینم که مردانی از ایران در مسجد کوفه چادرها پشمی زده‌اند جمع می‌شوند و مردم عرب را قرآن درس می‌دهند، به همان‌گونه که نازل شد. (شیخ طوسی، کتاب غیبت، ص

۱۷۲، دشتی، آینده و آینده‌سازان، ص ۱۲۸) آیا افتخاری از این بالاتر که ایرانیان در دولت کریمه حضرت مهدی عج جزو معلمان قرآن به حساب آمده‌اند. (مروجی طبسی، بامداد بشریت، ص ۸۲) همچنان که بیان گردید روایات، نقش ایرانیان در آموزش قرآن را بی‌نظی دانسته، و از ایرانیان تجلیل به عمل آورده است.

نتیجه‌گیری

مهدویت در فرهنگ شیعه، از جمله آموزه‌های اعتقادی و بلکه از ضروریات مذهب به شمار می‌آید. احادیث مربوط به این موضوع چنان فراوان و گسترده است که جای هیچ شک و تردیدی باقی نمی‌گذارد. چنان‌که با مرور کوتاه در منابع حدیثی شیعه دریافتیم که موضوع ظهور حضرت مهدی (عج) و برپایی حکومت عدل جهانی به دست ایشان، جزء موضوعات کاملاً متواتر و مورد قبول همه مسلمانان، به خصوص شیعه دوازده امامی است. آنان اعتقاد دارند که سرانجام باید پیشوایی در آخر الزمان ظهور کند و با تشکیل دادن حکومت واحد جهانی، بی‌عدالتی‌ها را از بین ببرد. و در بین مردم بر اساس عدالت و انصاف داوری کند. در روایات به جایگاه ایرانیان در زمینه‌سازی و حکومت مهدوی حضرت صاحب‌الزمان تاکید زیادی شده است. نقش ایرانیان در احادیث و روایات را می‌توان در دو بخش زمینه‌سازی ظهور حضرت ولی عصر و پس از ظهور ایشان بررسی کرد. با توجه به احادیث ایرانیان از مهم‌ترین زمینه‌سازان ظهور هستند که حکومت خود را به رهبری مردی از قم مدتی قبل از ظهور تشکیل داده‌اند. آنان پس از تشکیل حکومت از طرف دشمنان دچار جنگی خواهد شد که مردمان ایران با اراده‌ای پولادین در جنگ پیروز خواند شد. پس از آن دشمنان حق آن‌ها را غصب کرده و آنان به سردمداری سیدخراسانی حقوق خود را طلب می‌کنند که پس از دو بار درخواست و مواجه شدن با مخالفت، با فرماندهی شعیب بن صالح اسلحه به دست گرفته و با دشمنان خواهند جنگید و اسلحه خود را تا ظهور حضرت حجت بر زمین نخواهند گذاشت و پس ظهور در رکاب آن حضرت خواهند بود. پس از ظهور نیز ایرانیان نقش بی‌بدیلی در حکومت حضرت حجت ایفا خواهند کرد به طوری که بسیاری از وزیران حضرت را ایرانیان تشکیل می‌دهند و بسیاری از یاران خاص حضرت ولی عصر نیز از ایران خواهند بود.

فهرست منابع

قرآن

نهج البلاغه

- امینی گلستانی، محمد، سیمای جهان در عصر امام زمان، قم، مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۵
- اندیشه قم، ۱۴۰۱/۷/۱، آیا سلمان فارسی، مالک اشتر و پسرش ابراهیم اشتر، مقداد، اباذر، عمار یاسر، بلال در زمان ظهور زنده می‌شوند؟ <http://www.sciencepeak.com/?p=7414>
- باباپور گل‌افشانی، محمدمهدی، انقلاب اسلامی (زمینه‌ها و فرایند شکل‌گیری)، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، چاپ دوم، ۱۳۹۰
- حائری یزدی، علی، الزام الناصب، انوار الهدی، ج ۲، ۱۳۸۳
- حر عاملی، محمد بن حسن، اثبات الهداء، علاء‌الدین اعلمی (مصحح)، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۵
- حسینی، علی جمال اشرف؛ قندوزی، سلیمان بن ابراهیم، ینابیع الموده لذی القربی، قم، دار الاسوه للطباعه و النشر، ۱۴۲۲
- حسینی میلانی، سیدعلی، المهدی، قم، الحقایق، ۱۳۸۸
- حکیمی، محمدرضا، خورشید مغرب، قم، دلیل ما، ۱۳۸۸
- دشتی، محمد، آینده و آینده سازان، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع)، ۱۳۸۳
- ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۱۰، ۱۳۶۷، ص ۷۰
- زین العابدین، محمدمهدی، بیان الائمه، دار الغدير، ۱۳۸۳
- شفیعی سروستانی، اسماعیل، قوم نشان شده (نقش ایرانیان در واقعه شریف ظهور)، تهران، موعود عصر (عج)، چاپ چهارم، ۱۳۹۶
- صافی گلپایگانی، لطف الله، منتخب الاثر، مترجم محسن احمدی، منیر، ۱۳۹۳

طبسی، نجم الدین، چشم اندازی به حکومت مهدی (عج)، قم، موسسه بوستان، دفتر تبلیغات اسلامی

حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۳۸۰

طوسی، محمد بن حسن، کتاب غیبه، مترجم مجتبی عزیزی، قم، مسجد مقدس جمکران، ۱۳۸۷

عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر عیاشی، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه، ج ۲، ۱۳۸۰

قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳

کاشانی، فتح الله، منهج الصادقین، تهران، کتاب فروشی، ج ۹، ۱۳۳۶

کامل، سلیمان، يوم الخلاص فی ظل القائم الهدی، قم، دار المجتبی، ۱۴۲۷

کورانی، علامه، عصر ظهور، مترجم مهدی حقی، تهران، الهدی، ۱۳۸۳

گروه پژوهش موسسه فرهنگی موعود عصر (عج)، یاران امام زمان (ع)، تهران، موعود عصر (ع)، چاپ

سوم، ۱۳۹۴

مروجی طبسی، محمد جواد، بامداد بشریت، قم، مسجد جمکران، ۱۳۸۳

مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت موسسه وفاء، ج ۵۳، ۱۴۰۳ ق، ص ۱۴۳

مطهری، مرتضی، آینده انقلاب اسلامی ایران، صدرا، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۸۷

مطهری، مرتضی، خدمات متقابل اسلام و ایران، صدرا، چاپ سی و دو، ۱۳۸۵ مقدسی شافعی سلمی،

یوسف بن یحیی، عقد الدرر فی اخبار المنتظر (عج)، قم، مسجد مقدس جمکران، ۱۴۲۸، ق

موسوی زنجانی، سید ابراهیم، عقاید الامیه الاثنی عشریه، انتشارات حضرت مهدی

میرجهانی طباطبائی، محمد حسن، نواحی الدهور، کتابخانه صدر، ج ۲، ۱۳۸۰

نعمانی، محمد، غیبت نعمانی، مترجم سید احمد فهری زنجانی، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۵۹

هاشمی شهیدی، سید اسدالله، زمینه سازان انقلاب جهانی حضرت مهدی (ع) از دیدگاه روایات، قم،

پرهیزکار، ۱۳۸۰

هندی، علاء الدین، کنز العمال، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۹ ق